

Gaidjuhi Hääl

Eesti Gaidjuhtide 4. õppelaager
Helme, 1938.

35384

2. juulil 1938. a.

Helme, eriti Helme lossi, ajaloolisest minevikust.

Helme on vanemaid kihelkondi Eestis. Ajaloolistele andmetele toetudes võime põhjendatult oletada tema vanuse ulatuvat juba kaugemasse minevikku, eestlaste muistsesse iseseisvuse aega.

Administratiiv-ühiku tähtsuse omas ta maa vallutamise järele sakslaste poolt (1224. a.). Helme oli juba tol ajal tihedasti asustatud ja silmapaistvalt jõukas maakoh, mille omandamise pärast sattusid vastollu Tartu piiskopp ja ordu. Tartu piiskopi valitsusalaks oli Ugandi (umbes praegune Tartumaa). Ta väitis, et osa Helmest — Roobe, Koorküla, Hummuli — kuuluvad Ugandisse ja tema valit-suse alla. Ordu aga suutis paavsti saadikule, kes oli vastavas tüli-asjas vahemeheks, selgeks teha Helme täielikku kuuluvust Saka-lasse ja nii langeski Helme kihelkond ordu täieliku ülemvõimu alla.

Helme laialdasel maa-alal on toimunud aastasadade vältel nii paljugi tähtsaid ajaloolisi sündmusi, alates 1208. a. sakslaste sisse-tungiga Eesti aladele. Juba 1212. a. Turaida rahu põhjal kuulus Sakala kuni Pala jõeni sakslaste valit-suse alla. Selle lepingu põhjal nad pidid end laskma ka ristida. Veel kord pingutasid eestlased kogu jõu, et vabaneda sakslastest, kuid 1217. a. Pala lahingu kaotus osutus ka eestlaste täieliku vabaduse kaotuseks. Helme orduloss asutati alles 14. saj. lõpul. Esialgu ta allus Karksi foogtile, hiljem Liivimaa ordumeistrile, kelle mõisana ta haaras alul kogu kihel-konna, hiljem aga järk-järgult vähenedes üksikute mõisate läänista-mise tõttu eraisikutele. Leedulased, kes 1329 a. korraldasid rüüste-retki Eestisse, nimetavat Helmet „ilusaks maakonnaks“. Helme ki-helkonna suurus (= 400 adramaad) võrdus kahe vähema maakonna omaga.

Keskajal tähtsamaiks keskusteks Helmes kujunesid kirikud, milliseid sakslased kohe ehtasid peale maa vallutamist. Tähtsamad olid: praegune Helme kihelkonna kirik ja n. n. „Issanda ihu“ (Hei-

lige Leichnamskapelle) kirik, mille varemed osaliselt säilinud kirikumõisa väljal, praeguse kiriku ligidal. 1613. a. teadete järele olid kirikud eraldi sakslaste ja eestlaste jaoks. Arvatakse, et Helme laialdastes piirides on olnud enam kirik-kabeleid, kui sellest säilinud ajaloolisi teateid. Rahvasuus on neist säilinud legendaarseid lugusid. XVII saj. oli Helme suur kirik muutunud varemeiks, 1674. a. ehitati ta uuesti üles, kuid hävines Põhja sõja ajal. Peale Põhja sõda vaesunud ja väikearvuline kogudus ei suutnud suurt kirikut enam üles ehitada. Ehitati üles vähem kirik, mida varem hüüti kabeliks, 1740. a. aga pikne hävitas jälle kiriku. Usupuhanuse ajal olnud Helme kogudus esimesi maakogudusi, kes uue õpetuse vastu võtnud.

Helme loss oli baasiks ja lähtekohaks ordu maakaitse tegevusele ordu aja lõpul (1558) mil venelased püüdsid Eesti- ja Liivimaaid võita ordult. Sellest ajast on säilinud vana sõjatee, Helme kihelkonna linnaosas, mis oli sillutatud palkpakkudega ja on tunda veel tänapäevalgi.

Helme loss pani pidevalt vastu venelaste rünnakuile. XVI saj. lõpul ta langeb Poola valitsuse alla lepingu põhjal. 1575. a. kuulub ta Taani kuninga venna Magnusele. Zapolje rahu põhjal 1582. a. läheb kogu Liivimaa Poolale.

Tookordsel rahu ajal Poola maade revisjoni järele Helme normaaltalud olnud suuremad kui kusagil mujal Liivimaal. Ajajooksul Rootsi valitsuse alla sattudes (1629–1710) Helme kihelkond loetakse Pärnu maakonna alla, olles juba ulatuselt vähem kui ordu ajal.

1624. a. Rootsi kuningas Gustav Adolf kingib Helme mõisa oma andekale väejuhile Jakob de la Gardie'le. Poola-Vene-Rootsi sõdade ajal laastatud maade asustamisel tekkis siia palju muulasi.

Sõjakeerises 1658. a. hävitati Helme loss rootslaste poolt, kes selle vallutanud leedulastelt. Rootslased purustasid ta ja lasid õhku — leides ta olevat vana ja tarbetu kindluse. Nii on Helme lossist tänini säilinud ainult varemed — varemed oma kuulsast minevikust.

IV Eesti Üleriigilise Gaidjuhtide Öppelaagri esimesi päevi.

Neljap., 29. juuni varahommikul ilusa päikese paistel saabusid esimesed laagrissetulijad. Eelnevate päevade vihmavalangud ja külmad olid tõmmanud laagrirühmade read poole võrra koomale — kuid ega sest midagi, tuju oli ülev ja käed pakitsesid töö ootusest. Ning kolmanda laagripäeva õhtuks oligi arv paisunud juba ligi 80, mis on meie juhtlaagrite minimaalseks arvuks.

Esimesel päeval oli kibe telkide püstitamine, sest silmapiirile

kerkis jälle vihmapiilvi. Saanud telgid vaevalt püstitatud, kollitaski meid äikesepilv ägeda üle tunni kestva vihmavalanguga — kuid meie telgid pidasid vahvalt vastu ja egas polnud vigagi telgis istuda ja mõnusat juttu vesta vihma krabistades vastu telgikatust.

Teisel päeval jatkus töö ning õhtupoolikul toimus avamine. Külalisi oli saabunud Valgast ja Tõrvast ning Helme mõis pea kogu koosseisus. Külaliste hulgas viibisid Valga maavanem härra Velner, kes andis üle parimale pioneertöö rühmale auhinnaks nahkköites albumi, härrad kol. Trossi, Uemaa, Kaljuver ning noorte kotkaste ja kodutütarde esindajad. Kingitusi toodi suur hulk, nii Valga linnavalitsuselt võistlusauhinnana suur Vabariigi Presidendi pilt, Valga kodutütarde ringkonnalt korvitäis maasikaid, Helme kodumajanduskooli õpilaskonnalt kooke ja palju muudki. Kirjateel oli saabunud suur hulk tervitusi lähidalt ja kaugelt. Jumalateenistuse pidas avamisel Helme õpetaja Uustal. Suurimat tänu võlgneb kogu laager Helme põllutöökooli juhatajale härra Sägale, kelle lahket abi on tunda igal pool ja kes avamisel koguni garanteeris meile igal puhul ilusa ilma, lubades pandiks kogu oma mõisa — ning ennäe imet, järgmisel hommikul silmi avades tervitas meid sinitaevas ja särav päike, mis pani kogu laagri rõõmust kilkama.

Tänuks härra Säge südamlikule abile, tahab ka laager oma abi pakkuda, minnes kogu koosseisus appi mõisa heinale.

Õöl vastu reedet saabusid ka meie igatsusega oodatud ja vahest pisut kardetudki silmarõõmud — skautmasterid Ots ja Peikel, kes peavad jagama meie juhtidele pioneertööde oskusi ja teadmisi. Juba reede varahommikul löödi kõva töökord sisse ja askeldust ja kibedat tegutsemist oli kõikjal. Kes tegi voodeid, kes lauda, kes muid laagri tarbeasju. Eks mõnigi tütarlaps kukkunud sisse, tahtes näidata oma oskusi ja tehes muidugi kõik valesti ja vastupidi, kuigi omast arust ülihästi. Lõbusa töötaju ning rõõmsa naeru saatel tööhoosse sattunult veristas nii mõnigi omal käed ja näo, kuid eks kogemused omal kohal tee targaks.

Ning meie üldise heaolu kindlamaks garantiiks on meie oivaline köögikompanii, kes ei jõua meile küllalt valmistada ikka jälle uut ja head, nii et mõnigi on pidanud juba nüüd oma vööd laiendamada.

Nii mööduvad ilusad laagripäevad ning hirmuga arvutad: on möödunud juba kolm — jääb vaid veel seitse!

Teekond laagrisse.

Õhtul, enne rongi väljasõitu, on jaamas palju sagamist. Narva gaidvanem pr. Luik käib mureliku näoga ringi. Ei tea on tal kahju ära lasta oma gaidest-lapsukesi või mis... aga murelik pilk saadab askeldavaid tütarlapse.

Kella osut liigub. Veel 15 minutit ja rong väljub, viies gaide aasta huvitavamale ja karmimale ajale. „Üks pole ju veel tulnud“, hädaldavad juhid. Ja kui kahju ka ei ole, kuid ta jääbki tulemata: usin matkaja ja laagrisõber on haigestunud.

Rong väljub saadetuna vanemate murelikkudest pilkudest. Lisaks tuleb veel gaidõesid Jõhvist ja Rakverest. Sõit rongis osutub hoopis teistsuguseks kui varem mõeldud. Ainult Tapani on kuulda siit ja sealt naerukihinat. Varsti aga uinub rongis viibiv seltskond, eesotsas vanemad.

Järgmine peatus Tartu. Kui välgust rabatud hüppame välja tekkidest, milledesse olime mähitud kui nukud. Väljun paari karmema tütarlapsena jaamaesisele. Seal saame veel rabavama uudise: „Teil tuleb ümber istuda“. Algab kiire kolimine. Eemalt vaataja näeb pakkide, palitute ja kaelasidemete lendu. „Ellen, anna siia minu padi“ — „Kus mu kalossid“ — „Kus minu rahakott ja maniküürkäärid“ — sääraseid segaseid hüüdeid on kuulda vagunis.

Õnnetuseks meile viis manöövervedur meie vaguni teiselepoole silda (Tartu tütarlapsed teavad kindlasti kuhu. Teisi palun tagasi sõidul vaadata). Üks karmas tütarlaps asus käes ämber, õlal kirks ja reha vaevarikkale teele teiste juurde jaamaesisele, endal gaidi ergutussõnad suus: „Gaid aitab iseennast“.

Veel paar minutit tugevat rabamist ja kogu pagas on ümber veetud. Seisame uksele ja puhkame. Kõlab kell — jaamaülem tõstab „punase kepi“ ja rong sõidab välja viies meid laagrisse. „Elage hästi“ — läbibstah mahajääjatele võimas hüüd gaidide rivist.

Edaspidine sõit möödus ilma viperusteta. Peatume Valga jaamas, kust jätkub sõit Helme juba omnibusel.

Ei kesta enam kaua, kui istume laagriplatsil ühes käes kohvikruus, teises võileib.

Narva gaidid.

Helme lossivaremed.

Idapoolne taevast punetab koidukullas. Kõikjal on vaikne — eemalt paistavad süngelt Helme lossivaremed, mis tuletavad meelde vanade eestlaste vabadusvõitlusi. Päike on juba metsa tagant väljas ja särab täies hiilguses, mis tõttu Helme lossivaremedki paistavad selgemini. Lossivaremete lähedal asuvad maa-alused käigud, mis olid kord vanade eestlaste pelgupaigaks. Maa-aluste käikude tee ulatus vanasti Viljandini — praegu aga on nad kohati juba sisse langenud. Neist hoovab paiguti niiskust. Lossivaremeid ümbritsevad toredad igivanad puude salgad.

Rakvere hellakesed.

Rahkavuorlaste lemmiklaul.

(Muudatused Rakvere gaididelt Helme juhtlaagris.)

Laager jõudnud jälle oma iluga,
:: metsavaim meid kutsund telki elama ::

Refr.:

Ei meite rahvast kahju tunne
skaudipoiste rind,
vaid meie järel leinama jääb
põhjamaine rand.

Rahkavuorist Helme poole
sammus gaide-parv,
naerul näol ja huultel laul.

Ah-ah-haa!

Kostis sekka: „Naks, mouks,
alle „sopsu“ tun,
sinust ma unistan laagriaeg.“

Õhtul lõke kutsub mürtsu tegema,
:: öösel vahituli laagrit valvama ::

Refr.

Rakvere gaidid.

Küll oll meil tüüd seos laagri jaoss. Kõge see aig odime seo päiva, kunas saas laagrihe. Parhilla olemõ sis sii. Jõvvime sis saoga üteliisi. Olli iks pallo tegemist inne ku saime indä tare valmis. Sis tull üts hää saar, et tare tsilksõ läbi ja mi saime kah likõs. Sis hää süamega narvakõse andseva meele vahtse tarõ, kos mi parhilla sisen. Tüüd sai tettüs iks mehe muudu. Ja makame kui silgi üteh pütüh. Parhilla om lõõna süüdu. Kõtu om täus kui „tõrrikõse“, tuupärast et suppi saimõ sao võrra. Anoma omma mõstu ja tiranik kuivas puu ossa pääl.

Prassäi sis seo voori!

Setu latsõkõse.

Narva Malev.

Narva laagris kaksteist gaidi,
igaüks neist isemoodi.
Mõni pikk ja peenikene,
teine paks ja lühikene.

Telke on meil kokku viis,
igaüks neist üsna uus.
Kahes telgis seisvad kraamid,
kolmes teises voodiraamid.

Keset platsi lipuvarras,
ülasseadja kaunis kärmas.
Lipp see varda otsas lehvib,
gaidimärk all varrast ehib.

Saapad, need kõik ritta seatud,
Narva linn on tühjaks veetud.
Riided ripuvad meil puus,
et siis riie seisaks uus.

Söögilaud meil nagu tank,
selle ümber mulla pink.
Laual lehvib „Narva Malev“,
tõesti, plats on nagu alev!

Taldrikuiks meil plekist kausid,
läigivad kui kristallvaasid.
Ka me kruusid puhtaks pestud,
ritta pulkadele seatud.

Kõrbend toitu vahel sööme,
tühjaks riistad siiski teeme
Piim on haruldaselt hää,
sellist kodus me ei näe.

Tallinn, Võru—Petseri,
need meil naabreiks alati.
Kuigi võõrad omavahel,
ühendab meid gaidlusahel.

Jõhvi gaidid.

Laagrisse lähme!

Hallo, hallo! Siin jälle kord Tallinn!

Oleme jõudnud õnnelikult pärale Helme 4. juhtlaagrisse. No oli aga enne seda kisa ja kära kui sõitsime Tallinnast ära 28. juunil kell 23, oli jaamahoone kihinat ja kahinat täis ja tulevane laagrijuht tähtsa näoga ringi käis, sest tema hoole oli usaldatud terve Tallinna laagri vägi ja ta otsis omale positsiooni, kust ta kõike täpselt nägi. Esialgu räägiti üsna tagasihoidlikult, kuni perroomile suundus rahvahulk. Aga kui leidsime vaguni paraja, siis pistime kõik nagu ühest kõrist kärama. Sest kohal me olime kõik üksteist ja ühelgi midagi ei puudunud meist. Pääle Tallinna üheteistkümneme gaidi oli meiega kaasas neid mujaltki veidi. Üks neist mälestas Haapsalu randa ja teine oli „ärakaranud“ petserlane, igapidi tähtis tegelane.

Ja siis see Tallinna juhtkond ise, kel selge laagris iga tarbeese. Kõigepäält muigugi all-laagri juht Elli de Kova, kes veel pääle rongi ärasõitu pidi minema mõnd sõidupiletit tooma. Tööd ja tegemist oli tal ülipalju, kuid kellelegi polnud tal sõna valjut. Ta oli me oberst, ilu ja au, kelle tähtis nimi laagris unustusse ei vao. Lipnik Gildõi ajas mahajääjatega asjalikku juttu ja õiendas enne ärasõitu iga operatsiooni ruttu. Sest temal tuleb terve maleva varanduse eest hoold kanda ja pole mitte kerge ajutiselt seda ametit ei tea kellele üle anda.

Nõmme kuulub osalt Tallinna alla ja seepärast lasti Elvigi koos meiega Helme poole valla. Koos meie Ingridiga nad olid sõbrad suured ja sõprus ulatas kaugemale kui gaidluse juured.

Tallinna tragim tüdruk Sentsel evis huuli, mis ei kannatanud kevade tormitsevaid tuuli, nii et see nad üsna katki lõi ja Sentsel seepärast kohe magama jäi. Tema ligiduses väike Asta magas ja vahetevahel oma haiguse üle teadaandeid jagas. Õie terve oma laagrivarustuse üles narile viis ja kaasavõetud pirukaid sööma hakkas siis. Esimest korda laagrisse sõitis Mare, kelle meeoleolu oli seetõttu väga erev. Laagriellu puutuvaid küsimusi teistelt kuulamas käis, kuni suurest erutusest viimaks magama jäi. Silvi, meie pesamuna tegi vaiba all väga targa näo ja naeris iga nalja pääle paraja jao. Kange tüdruk oli kapral Kai Karmo, kelle keel ja suu olid täis tarmu. Jutu vahepääl ta võileibu näsis, kuni suurest jutust ja söömisest päris ära väsis.

Eripäätüki moodustab gaider Gig, kes on Tallinna maleva juhiks juba terve igavik. Sel suvel ta võttis omale ametipuhkust ja pannes maha maleva juhi au ja uhkust ta inkognito laagrisse sõitis ja juba jaamas nimeks reamees „Kaarik“ võitis. Et oberst de Koval talle rongis tegevust polnud anda, siis võis ta oma väsinud liikmed kohe rahusse kanda. Kuid unes ta võttis poose à la Mussolini, pidades magades hoolega juhioskusest kinni. Aga kui pääle Sangastet oberst Elli de Kova hüüdis: „Reamees, maast lahti!“, siis

polnud tal enam kingi jalga panna mahti ja plaksudes löi ta oma paljad kannad kokku, ega siis reamees ei tuku.

Sellel laagri sõidul pole kustki leida viga, polnud ka väga pikk ta iga, sest juba oli saabunud Valga jaam ja maha tuli laduda nii endid kui kraam. Valga vahvate tüdrukute poolt me laagrivarustus autosse kanti ja meid endid suurde omnibussi pandi. Meie õilist rõõmu rikkus vaid see, et me pagas polnud jõudnud järele. Balti jaama oli jäänud kõik me te!gid ja muu vara, mis pidi saadetama alles järgmisel hommikul ära.

Laulu saatel alustasime sõitu ja puhusime juttu üksteise võidu. Kihutades kadus tee — sõidul Helme laagrisse.

Kai Tallinnast.